

ІНФОРМАЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ЯК РЕСУРС СОЦІАЛЬНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Свідерська О. І.

ВСТУП

Сучасна війна не обмежується безпосереднім фізичним протистоянням та застосуванням збройної сили. Вона може реалізовуватися через поєднання військових, інформаційних, економічних, кібернетичних, психологічних та інших засобів впливу, спрямованих на досягнення політичних, територіальних, економічних і стратегічних цілей¹. Відповідно, сучасний збройний конфлікт доцільно розглядати як багатовимірне протистояння, у межах якого боротьба відбувається не лише за фізичний простір, а й за інформаційне середовище, способи інтерпретації подій, системи цінностей, соціальні уявлення та когнітивні моделі суб'єктів. У цьому контексті інформаційне середовище відіграє одну із важливих ролей, оскільки у ньому одночасно функціонують і військовослужбовці, і цивільне населення. Інтенсивність інформаційних потоків, доступність цифрових комунікацій, поширення соціальних мереж та швидкість циркуляції повідомлень створюють принципово нові умови для формування уявлень про події, оцінювання ситуації та прийняття рішень. Інформація у сучасній війні більше не є лише набором відомостей про реальні події, а й одним із ресурсів соціальної інженерії та конструювання реальності.

На наш погляд, доцільно розмежувати фізичний, інформаційний, смисловий та когнітивний виміри сучасного протистояння. Якщо традиційна війна безпосередньо спрямована на контроль фізичного простору, то інформаційна у більшій мірі спрямована на формування та контроль інформаційного середовища, тоді як смисловий і когнітивний виміри стосуються глибших рівнів взаємодії з суб'єктом, зокрема способів інтерпретації подій, формування оцінок, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, прийняття рішень та організації поведінки. Відмінність між цими формами протистояння полягає, не лише у використанні різних засобів впливу, а й у різній глибині їхнього психологічного ефекту. Наприклад, інформаційний вплив може змінювати доступний суб'єкту набір фактів, повідомлень та джерел інформації, смисловий вплив стосується значення, якого набуває ця інформація, а когнітивний – яким чином ця інформація обробляється, оцінюється та використовується для формування суджень і прийняття рішень. Загалом поняття когнітивної війни акцентує увагу на боротьбі за способи сприймання та категоризацію реальності, когнітивні фрейми, процеси оцінювання інформації, прийняття рішень і подальшу поведінку. Когнітивна війна може розглядатися як форма сучасного неконвенційного протистояння, спрямована на вплив на когнітивні процеси

¹ Keegan, J. History of Warfare, 1st Vintage Books edition, New York: Vintage Books, 1994, 432 с.

індивідів і соціальних груп з метою трансформації способів сприймання, інтерпретації та оцінювання реальності.

Особливу небезпеку когнітивного впливу становить його відносна непомітність. На відміну від фізичного насильства або очевидного інформаційного втручання, когнітивні зміни можуть не сприйматися суб'єктом як результат зовнішнього впливу. Саме тому когнітивний вимір сучасної війни становить особливий інтерес для психологічних досліджень. Командування ОЗС НАТО з питань трансформації розглядає когнітивну війну як діяльність, що здійснюється у взаємодії з іншими інструментами сили та спрямовується на вплив, захист або порушення когнітивних процесів індивідів, груп і суспільств з метою отримання переваги над противником². При цьому когнітивна війна виходить за межі контролю інформаційного потоку, оскільки її об'єктом стають ставлення, переконання, рішення та поведінка людей. У концептуальних матеріалах НАТО когнітивна війна також пов'язується з поняттям когнітивної переваги. Йдеться про здатність краще, швидше та глибше розуміти оперативне середовище, противника і власний стан, що створює передумови для ефективнішого прийняття рішень та випередження противника у когнітивному вимірі.

Для нашого дослідження принципово важливим є те, що у підходах НАТО когнітивна війна розглядається не лише як проблема впливу на свідомість противника, а й як проблема збереження власного когнітивного потенціалу. Відповідно, протидія когнітивному впливу передбачає збереження здатності до адекватного сприймання інформації, критичного її оцінювання, прийняття рішень та регуляції власної поведінки. Також у матеріалах НАТО серед чинників, які можуть використовуватися для когнітивного впливу, розглядаються, зокрема, інформаційне перевантаження, суперечливі наративи, поляризація, соціальне схвалення та інші механізми, здатні ускладнювати раціональне оцінювання ситуації³.

Отже, когнітивну війну доцільно розглядати як якісно глибший рівень інформаційного протистояння, де боротьба ведеться передусім за здатність суб'єкта осмислювати, оцінювати та використовувати для прийняття рішень отриману інформацію. Поняття когнітивної переваги та когнітивної стійкості доцільно розглядати як взаємопов'язані характеристики: перша визначає здатність ефективно розуміти ситуацію та забезпечувати перевагу у прийнятті рішень, тоді як друга – здатність зберігати цю функціональну спроможність в умовах цілеспрямованого когнітивного впливу.

У цьому контексті інформаційну стійкість військовослужбовця доцільно розглядати ширше, ніж здатність розпізнавати неправдиву інформацію або виявляти окремі маніпулятивні повідомлення. Інформаційна стійкість починається не лише зі здатності визначити, чи є певне повідомлення правдивим, а зі здатності керувати власною інформаційною поведінкою в умовах

² NATO Allied Command Transformation. Cognitive Warfare [Електронний ресурс]. URL: <https://www.act.nato.int/article/cognitive-warfare/> (дата звернення: 05.08.2026).

³ NATO Allied Command Transformation. Cognitive Warfare [Електронний ресурс]. URL: <https://www.act.nato.int/article/cognitive-warfare/> (дата звернення: 05.08.2026).

надлишку, суперечливості та цілеспрямованого впливу інформації. Вона передбачає збереження здатності до вибіркового сприймання інформації, її критичного оцінювання, гнучкого перегляду власних інтерпретацій, усвідомленої регуляції уваги та поведінкової відповіді на інформаційні стимули. У такому розумінні її когнітивний компонент пов'язаний не тільки з опором дезінформації, а й зі здатністю суб'єкта спостерігати за власними когнітивними та емоційними реакціями, не ототожнювати автоматично інформаційний стимул із необхідністю реагування, розглядати альтернативні інтерпретації та здійснювати усвідомлений вибір поведінкової відповіді.

Саме тому подальший аналіз доцільно зосередити на когнітивному вимірі інформаційної стійкості військовослужбовців, розглядаючи його через взаємозв'язок професійної життєстійкості, когнітивної гнучкості та усвідомленості. Така постановка питання дає змогу перейти від загального опису сучасного інформаційно-когнітивного протистояння до аналізу конкретних психологічних ресурсів, які можуть підтримувати стійкість військовослужбовця під час бойової діяльності та в процесі подальшої соціальної реінтеграції.

1. Когнітивний вимір інформаційної стійкості військовослужбовців

Розуміння когнітивного виміру інформаційної стійкості військовослужбовців залежить від врахування багатьох чинників та особливостей суспільної трансформації, які ми проживаємо. Для більш детального розуміння змін пропонуємо звернутися до переходу від індустріального до постіндустріального (інформаційного або мережевого) суспільства. Працюючи із концепцією постіндустріального суспільства, Д. Белл центральним ресурсом суспільного розвитку розглядав знання, а його продукування, накопичення та застосування, на переконання дослідника – визначає характер соціальних, економічних чи політичних процесів⁴. Подальший розвиток цієї логіки спостерігається у роботах М. Кастельса, і пов'язаний він із формуванням мережевого суспільства, у якому інформація перетворюється із людського ресурсу на інструмент конструювання соціальної реальності. Важливим у цьому контексті є запропоноване М. Кастельсом поняття «простору потоків», яке пояснює нову організацію соціального життя через безперервний рух інформації, капіталу, образів, символів і комунікаційних повідомлень між взаємопов'язаними мережевими вузлами. Влада у мережевому суспільстві дедалі більше пов'язується не лише з контролем над матеріальними ресурсами, але й зі здатністю впливати на самі потоки інформації, визначати умови їх циркуляції та формувати комунікативні й смислові рамки, у межах яких суб'єкти сприймають соціальну реальність. Отже, запропонована М. Кастельсом концепція дає змогу визначити формулу: «хто контролює потік інформації – той значною мірою впливає на те, що люди бачать, коли вони це бачать і як вони це інтерпретують»⁵. Отже, інформаційний потік – це своєрідний механізм

⁴ Bell D. The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting. New York : Basic Books, 1973. 507 p.

⁵ Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства / пер. з англ. Е. Ганиш, А. Волкова ; ред. В. Лях. Київ : Видавництво «Ваклер», 2007. 304 с. ISBN 966-543-116-1.

соціального впливу, оскільки той хто його контролює має змогу опосередковано впливати на процеси формування суспільних уявлень, оцінок і прийняття рішень⁶.

Подібну трансформацію соціальної структури описує і J. van Dijk, розглядаючи мережеве суспільство через призму зростання залежності соціальних процесів від цифрових платформ, які забезпечують комунікацію, обмін інформацією та координацію діяльності. Сучасна людина, на його переконання, функціонує у середовищі безперервних, швидких, фрагментованих і взаємопов'язаних інформаційних потоків. Це формує нові вимоги до людської уваги, сприймання, пам'яті, мислення, здатності приймати рішення та здійснювати критичну оцінку інформації⁷.

У. Бек у концепції «суспільства ризику» доповнює теорії інформаційного та мережевого суспільства важливим положенням: трансформації, які проживає людство не лише розширюють можливості суспільства щодо контролю над середовищем, а й продукують нові ризики, які у той ж час є прямим наслідком цих трансформацій. Він протиставляє суспільство, орієнтоване переважно на розподіл благ, суспільству, яке дедалі більше змушене розподіляти та контролювати ризики й «неблага», сформовані технічним, економічним і соціальним розвитком⁸. Ця логіка є особливо цінною для розуміння того як сучасна людина функціонує в умовах цифрового середовища, оскільки розширення інформаційних можливостей одночасно породжує нові форми ризику: інформаційне перевантаження, дезінформацію, маніпулятивний контент, кіберзагрози, автоматичне поширення неправдивих повідомлень, цілеспрямовані інформаційно-психологічні та когнітивні загрози⁹. Особливістю ризиків пізньої модерності, за У. Беком, є їхня часткова невидимість і залежність від спеціального знання: людина не завжди може безпосередньо сприйняти або перевірити наявність небезпеки; для її виявлення потрібні експертні знання, відповідні інституції та процедури оцінювання. Інформаційні загрози далеко не завжди мають очевидні ознаки. Маніпулятивне повідомлення може бути стилістично нейтральним, дезінформація маскуватися під звичайну новину, а скоординований вплив – виглядати як сукупність незалежних повідомлень¹⁰. Тобто, інформаційний ризик швидше є загрозою, яку необхідно когнітивно розпізнати, а не сприймати як безпосередню.

Вагомий внесок у розуміння особливостей функціонування інформації у сучасному суспільстві зробили і представники постмодерну. Наприклад Ж.-Ф. Ліотар, аналізуючи стан постмодерного знання, звертає увагу на втрату домінування універсальних метанаративів і зростання множинності

⁶ Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства / пер. з англ. Е. Ганиш, А. Волкова; ред. В. Лях. Київ : Видавництво «Ваклер», 2007. 304 с. ISBN 966-543-116-1.

⁷ Dijk J. van. The Network Society. 4th ed. London : SAGE Publications, 2020. 384 p. ISBN 978-1-5264-9818-2.

⁸ Beck U. World Risk Society. Cambridge : Polity Press, 1999. 184 p.

⁹ Свідерська О. Труднощі інституційного регулювання цифровими ризиками у транзитному суспільстві. Вісник Львівського університету. Сер.: Філософсько-політологічні студії, **2020**. Вип. 31. С. 189–195.

¹⁰ Beck U. World Risk Society. Cambridge : Polity Press, 1999. 184 p.

конкуруючих способів пояснення реальності¹¹. Ж. Бодріяр акцентує увагу на збільшенні впливу знаків, образів і симулякрів, використання яких, можуть мати для суб'єкта більше значення, ніж особистий досвід реальності¹². М. Фуко, у свою чергу, розглядає знання та дискурс у нерозривному зв'язку із владою, підкреслюючи значення соціальних механізмів, які визначають, які саме висловлювання, інтерпретації та форми знання визнаються легітимними¹³. У сукупності ці підходи дають підстави розглядати сучасне інформаційне середовище як простір не лише розширення когнітивних можливостей людини, а й постійної конкуренції за її увагу, інтерпретацію подій та способи конструювання реальності.

Отже, роль інформаційної та когнітивної компетентності є беззаперечною. Виходячи із викладеного, якщо ризик не завжди може бути безпосередньо побачений, суб'єкт повинен володіти здатністю його ідентифікувати, оцінити джерело інформації, встановити можливі зв'язки між окремими повідомленнями та порівняти їх із наявними знаннями. Тут варто зауважити, що у суспільстві ризику інформаційна стійкість не може зводитися до уникнення негативної інформації або до обмеження інформаційного споживання. Навпаки, вона передбачає здатність функціонувати в умовах невизначеності та потенційної ненадійності інформаційного середовища. Важливим для цього підходу є також розуміння, що ризик є не лише об'єктивною характеристикою небезпеки, а й результатом соціальних процесів її визначення, інтерпретації та комунікації: засоби масової інформації та цифрові комунікаційні платформи не просто інформують суспільство про небезпеку, вони значною мірою беруть участь у визначенні які саме події можна розглядати як небезпечні, як їх слід пояснювати та які емоційні й поведінкові реакції вважати відповідними. Окремі інформаційні повідомлення можуть втрачати зв'язок із ширшим контекстом подій, що ускладнює формування цілісного уявлення про проблему. Фрагментарність інформації знижує здатність людини до встановлення причинно-наслідкових зв'язків між окремими подіями, її вміння порівнювати їх із попереднім контекстом та оцінювати можливі наслідки. Однак зовнішня хаотичність інформаційного потоку не обов'язково означає його випадковість: відбір подій, їхня послідовність, частота повторення та способи представлення значною мірою визначаються структурою інформаційного середовища та суб'єктами, які мають можливість впливати на його організацію. Отже, когнітивний вплив може здійснюватися не лише через безпосередній зміст окремого повідомлення, а й через фрагментацію інформації, вилучення її з контексту та формування такого порядку денного, який ускладнює суб'єкту можливість реконструювати цілісну картину подій¹⁴. За таких умов когнітивна стійкість відображатиме здатність суб'єкта диференціювати інформаційні повідомлення, оцінювати їхню

¹¹ Lyotard J.-F. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Manchester : Manchester University Press, 1984.

¹² Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція / пер. з фр. В. Ховхун. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. 230 с.

¹³ Фуко М. Археологія знання / пер. з фр. В. Шовкун. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи». 2003. 326 с.

¹⁴ Була С., Свідерська О. Соціальні мережі як інструмент політичної маніпуляції. *Політикус*. 2020. Вип. 4. С. 21–25.

релевантність і достовірність, встановлювати зв'язки між окремими елементами інформації та інтегрувати їх у відносно цілісну картину сприйняття ситуації. Тут доцільно звернути увагу на поняття «когнітивної складності», що охоплює здатність суб'єкта диференціювати різні аспекти проблеми та інтегрувати їх у систему взаємопов'язаних уявлень. У дослідженні M. Boukes, F. A. W. J. van Esch, J. A. Snellens, S. C. Steenman та R. Vliegenthart було застосовано метод когнітивного картування для аналізу того, як люди структурують своє розуміння складної суспільно-політичної проблеми. Їхні результати показали принципову відмінність між загальним споживанням новин і реальною експозицією до інформації, безпосередньо пов'язаної з проблемою, що осмислюється. У результаті доведено, що інтенсивність споживання новин не є достатньою умовою для підвищення когнітивної складності; більш значущою виявляється експозиція до релевантної для конкретної проблеми інформації, яка сприяє формуванню більш диференційованих і взаємопов'язаних когнітивних репрезентацій. Отже, в умовах сучасного інформаційного суспільства когнітивний вимір інформаційної стійкості доцільно пов'язувати не з кількістю інформації, якою володіє суб'єкт, а з якістю її когнітивної обробки, структурованістю інформаційних репрезентацій, здатністю зберігати автономність суджень і цілісність картини світу в умовах інтенсивного та потенційно маніпулятивного інформаційного впливу¹⁵.

Важливими є також розуміння способів, за допомогою яких інформаційне середовище може цілеспрямовано впливати на когнітивні процеси військовослужбовців. Сучасний інформаційно-психологічний вплив є комплексним і реалізується одночасно на інформаційно-комунікаційному, емоційно-психологічному, цифрово-мережевому, символічному та когнітивному рівнях. До інформаційно-комунікаційних механізмів належать дезінформація, поширення фейкових повідомлень, маніпулювання фактами, використання напівправди, інформаційне перевантаження та багаторазове повторення певних повідомлень¹⁶. Їхній вплив полягає не лише у передачі суб'єкту недостовірної інформації, а й у створенні такого інформаційного середовища, в якому релевантні та нерелевантні відомості виявляються змішаними, а можливість швидко встановити достовірність повідомлення ускладнюється. Для військовослужбовця, який змушений приймати рішення в умовах дефіциту часу та неповної інформації, подібне перевантаження може знижувати можливість диференціювати важливі та другорядні інформаційні сигнали¹⁷.

¹⁵ Boukes M., Hameleers M. Fighting lies with facts or humor: Comparing the effectiveness of satirical and regular fact-checks in response to misinformation and disinformation. *Communication Monographs*. 2023. Vol. 90, № 1. P. 69–91. DOI: 10.1080/03637751.2022.2097284

¹⁶ Балабушка Є., Свідерська О., Аношин М., Савічев А. Протидія ворожій пропаганді як складова психологічної безпеки військовослужбовців. *Наукові перспективи* № 5(71) 2026. С. 2112–2122. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-5\(71\)-2112-2122](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-5(71)-2112-2122)

¹⁷ Zollo F., Quattrociocchi W. *Misinformation spreading on Facebook. Complex Spreading Phenomena in Social Systems: Influence and Contagion in Real-World Social Networks*. Cham : Springer, 2018. P. 177–196. DOI: 10.1007/978-3-319-77332-2_10.

До емоційно-психологічних механізмів впливу можна віднести апеляцію до страху, гніву, сорому, провини, почуття безсилля, а також дегуманізацію, демонізацію, віктимізацію, героїзацію та стигматизацію. Емоційний компонент інформаційного впливу є принципово важливим для розуміння його когнітивних наслідків, оскільки сильне емоційне залучення може змінювати характер уваги, оцінювання інформації та процесу прийняття рішень. У такому випадку інформаційне повідомлення впливає не лише на те, що саме сприймає суб'єкт, а й на те, як він інтерпретує отриману інформацію¹⁸. Соціальні емоції, такі як страх, гнів, сором, паніка, почуття приниження або безсилля можуть використовуватися для актуалізації певних поведінкових реакцій і закріплення необхідних інтерпретацій ситуації¹⁹. У сучасному інформаційному середовищі індивідуальні почуття можуть перетворюватися на колективні, особливо коли вони поширюються через комунікативні мережі та стають частиною колективної картини уявлень про реальність.

Цифровізація інформаційного простору суттєво розширює арсенал таких впливів. Меми, боти, тролінг, астротерфінг, технології deepfake, алгоритмічне просування контенту, мікротаргетинг і цілеспрямовані інформаційні кампанії у соціальних мережах дозволяють не лише створювати певний контент, а й адаптувати його до характеристик конкретної аудиторії та забезпечувати його багаторазове відтворення²⁰. У цьому випадку когнітивний вплив реалізується через зміни структури інформаційного середовища: збільшення видимості одних повідомлень, повторення певних образів і тверджень, актуалізації емоційно значущих тем та зниження помітності альтернативних інтерпретацій. Саме ця особливість узгоджується з розглянутим вище положенням про «владу потоків», відповідно до якого вплив може здійснюватися через організацію самої циркуляції інформації.

Безпосередньо когнітивного рівня стосуються такі механізми, як фреймінг, праймінг, формування порядку денного, поляризація, конструювання бінарної опозиції «свій-чужий» та конспірологізація. Їхня особливість полягає в тому, що вони впливають на сам спосіб сприймання та інтерпретації інформації. Фреймінг, зокрема, визначає рамку, у межах якої певна подія отримує значення: одні її характеристики актуалізуються, тоді як інші залишаються поза увагою. Праймінг сприяє актуалізації певних понять, оцінок або асоціацій, які надалі можуть впливати на інтерпретацію наступної інформації. Формування розмежування «свій-чужий» спрощує складну соціальну реальність, переводячи її у схему протиставлення та знижуючи необхідність диференційованого аналізу. Поляризація, своєю чергою, посилює тенденцію до категоричного оцінювання

¹⁸ Балабушка Є., Свідерська О., Аноцин М., Савічев А. Протидія ворожій пропаганді як складова психологічної безпеки військовослужбовців. Наукові перспективи № 5(71) 2026 . С. 2112 – 2122. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-5\(71\)-2112-2122](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-5(71)-2112-2122)

¹⁹ Wodak R. Entering the 'post-shame era': the rise of illiberal democracy, populism and neo-authoritarian. Global Discourse An interdisciplinary journal of current affairs Volume 9: Issue 1 2019. 195–213.

²⁰ Свідерська О. Цифрова пропаганда та ризики інформаційної безпеки у контексті російсько-української війни. Політикус. 2022. Вип. 2. С. 60–65.

інформації та зменшує простір для проміжних позицій і альтернативних пояснень²¹.

Окрему небезпеку для когнітивної стійкості становить поєднання таких механізмів із фрагментацією інформаційного потоку. Якщо окремі повідомлення подаються без достатнього контексту, повторюються в різних комунікативних каналах і супроводжуються емоційно насиченими образами, суб'єкту може бути складніше встановити причинно-наслідкові зв'язки між подіями та сформувати цілісну когнітивну модель ситуації. У такому випадку значно ефективнішим інформаційний вплив може виявитися у вибіркового представленні окремих фактів, їх вилучення з контексту, зміни послідовності подання або постійному акцентуванні лише на певних аспектах події. У результаті суб'єкт отримує фрагменти інформації, однак має менше можливостей для їх самостійної інтеграції. Також варто зазначити, що користувачі соціальних мереж можуть отримувати інформацію зі швидкістю, що перевищує їхні можливості когнітивної обробки. Висока інтенсивність інформаційного потоку змінює пріоритети користувачів, обсяг обробленої інформації та швидкість реакції²².

Висновки до розділу

Проведений теоретичний аналіз дає підстави розглядати інформаційну стійкість військовослужбовця як комплексну психологічну характеристику, формування якої набуває особливого значення в умовах сучасного інформаційного та мережевого суспільства. Трансформація інформаційного середовища супроводжується не лише істотним збільшенням обсягу доступної інформації, швидкості її поширення та різноманітності каналів комунікації, а й появою нових форм ризиків, пов'язаних із дезінформацією, інформаційним перевантаженням, маніпулятивним контентом та цілеспрямованим інформаційно-психологічним впливом. У такому середовищі стійкість не може розумітися як уникнення потенційно небезпечної інформації або обмеження інформаційного споживання. Вона передбачає здатність суб'єкта зберігати функціональність власних когнітивних процесів в умовах невизначеності, суперечливості та потенційної маніпулятивності інформаційного середовища.

Теоретичний аналіз концепцій інформаційного та мережевого суспільства, зокрема положень Д. Белла, М. Кастельса та J. van Dijk, дозволяє констатувати, що в сучасних умовах інформація є не лише ресурсом пізнання, а й засобом конструювання соціальної реальності. Контроль над інформаційними потоками, їхньою структурою, видимістю окремих повідомлень та способами їх репрезентації створює можливості для впливу на увагу, оцінки, інтерпретації та рішення суб'єктів. Відповідно, когнітивний вимір інформаційної стійкості доцільно пов'язувати не з обсягом інформації, якою володіє людина, а передусім із якістю її опрацювання, здатністю диференціювати інформаційні сигнали,

²¹ Балабушка Є., Свідерська О., Аношин М., Савічев А. Протидія ворожій пропаганді як складова психологічної безпеки військовослужбовців. Наукові перспективи № 5(71) 2026. С. 2112 – 2122. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-5\(71\)-2112-2122](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-5(71)-2112-2122)

²² Gomez Rodriguez M., Gummadi K., Schölkopf B. Quantifying information overload in social media and its impact on social contagions. Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media. 2014. Vol. 8, No. 1. P. 170–179. DOI: 10.1609/icwsm.v8i1.14549.

співвідносити їх із контекстом, інтегрувати різномірні відомості та зберігати автономність власних суджень. Аналіз сучасних механізмів інформаційно-психологічного впливу засвідчив, що загроза когнітивній стійкості виникає не лише внаслідок поширення неправдивої інформації. Значний вплив можуть мати інформаційне перевантаження, фрагментація інформаційного потоку, вилучення повідомлень із контексту, повторення окремих тверджень, емоційне насичення комунікації тощо. Унаслідок цього змінюється не тільки зміст інформації, яку отримує суб'єкт, але й структура інформаційного середовища, у якому здійснюється її сприймання та оцінювання. У цьому контексті когнітивну стійкість можна розглядати як динамічну систему ресурсів, що забезпечує адаптивну взаємодію військовослужбовця з інформаційним середовищем. Таким чином, проведений теоретичний аналіз створює підстави для переходу від загального розгляду інформаційної стійкості до емпіричного дослідження її когнітивних ресурсів у військовослужбовців.

2. Огляд емпіричних досліджень когнітивної стійкості військовослужбовців

Як ми вже зауважували, важливу роль у когнітивному впливі відіграють знаки, символи, меседжі та наративи, за допомогою яких один і той самий об'єкт або подія можуть репрезентуватися принципово по-різному. Вербальні та інші семіотичні засоби одночасно і відображають реальність, і пропонують певний спосіб її інтерпретації. У цьому розумінні боротьба відбувається не лише за право повідомити про подію, а й за право визначити, як саме ця подія буде названа, пояснена та включена в колективну систему значень. Особливо виразно це проявляється в умовах гібридної війни, де поряд із фізичними діями відбувається боротьба за інтерпретацію причин, цілей, учасників та наслідків конфлікту²³.

Одним із завдань гібридного інформаційного впливу при цьому може ставати не формування єдиної альтернативної версії подій, а створення ситуації множинності взаємно суперечливих пояснень. Поширення численних версій, кожна з яких претендує на достовірність, ускладнює встановлення причинно-наслідкових зв'язків та послаблює здатність суб'єкта сформувати цілісну модель події. Отже, можемо стверджувати, що інформаційний вплив може бути спрямований не лише на переконання людини, а й на формування когнітивної невизначеності, сумніву та хаосу у намаганні інтерпретувати реальність.

У цьому аспекті інформаційна, смислова та когнітивна війна утворюють взаємопов'язані, але не тотожні рівні впливу. Інформаційна війна впливає передусім на доступний суб'єкту інформаційний матеріал; смислова – на значення, цінності та інтерпретаційні рамки, через які цей матеріал осмислюється; когнітивна – на самі способи сприймання, категоризації, оцінювання та прийняття рішень. У реальному інформаційному середовищі ці рівні не існують ізольовано: інформаційне повідомлення може одночасно

²³ Парахонський Б., Яворська Г. Породження війни з безсилля миру: смислова логіка війни. URL: <https://niss.gov.ua/en/node/4660>

містити смислову інтервенцію та запускати когнітивні механізми, які закріплюють запропоновану інтерпретацію.

Вразливість до такого впливу посилюється наявністю певних закономірностей когнітивної обробки інформації. Сучасні маніпулятивні практики використовують, зокрема, тенденцію до первісного прийняття твердження як достовірного, автоматичну категоризацію соціального середовища, підтверджувальне упередження та інші когнітивні ефекти. Відповідно до моделі, запропонованої Гілбертом, психічна система спочатку схильна приймати твердження як потенційно коректне, а вже після цього здійснюється його перевірка на достовірність. За умов втоми, дефіциту часу або підвищеного когнітивного навантаження можливості такого критичного контролю можуть знижуватися, що підвищує ризик некритичного прийняття сумнівної інформації²⁴.

Ще одним важливим механізмом є ефект повторення. Дослідження показують, що людина може сприймати знайому їй позицію як таку, що має широку суспільну підтримку, навіть якщо фактично вона неодноразово надходила лише від одного джерела. Це може бути пов'язано з особливостями роботи пам'яті: кількість повторів судження запам'ятовується краще, ніж його конкретне джерело²⁵. Отже, багаторазове відтворення певного повідомлення здатне створювати ілюзію його поширеності та соціальної підтримки.

Для інформаційної війни цей механізм має особливе значення. Повторюване поширення одного й того самого твердження через різні канали, використання фейкових акаунтів, створення псевдоавтобіографічних історій або імітація суспільного консенсусу можуть формувати в реципієнта відчуття знайомості та соціальної типовості певної події. У такому випадку ефективність впливу визначається не лише змістом повідомлення, а й частотою його появи, різноманітністю каналів поширення та створеним враженням про його суспільну підтримку.

Таким чином, у сучасних інформаційних та когнітивних війнах використовують не лише зовнішній вплив для формування певних поглядів, але й природні механізми функціонування людської психіки. Саме тому протидія інформаційному впливу не може зводитися виключно до виявлення фейкових повідомлень або блокування окремих інформаційних каналів. Значно важливішою стає здатність суб'єкта усвідомлювати особисті способи обробки інформації, розпізнавати потенційні когнітивні викривлення, витримувати суперечливість та невизначеність інформаційного середовища і не допускати автоматичного переходу від сприйнятого повідомлення до готового висновку.

Отже, аналіз інформаційних, смислових і когнітивних механізмів сучасної війни дозволяє перейти від розгляду інформаційної стійкості як здатності протистояти окремим маніпулятивним повідомленням до її розуміння як здатності зберігати автономність та гнучкість когнітивного функціонування в умовах системного впливу. Саме ця здатність – критично оцінювати

²⁴ Gilbert D. How mental systems believe". *American Psychologist*. Vol. 46. Pp. 107-119.

²⁵ Weaver K. Inferring the Popularity of an Opinion From Its Familiarity : A Repetitive Voice Can Sound Like a Chorus. *Journal of personality and social psychology*. 2007. Vol. 92. No. 5. Pp. 821-833.

інформацію, відновлювати контекст, розрізняти факт та його інтерпретацію, усвідомлювати власні когнітивні установки й бути готовим переглядати попередні висновки і створює теоретичне підґрунтя для подальшого розгляду когнітивної стійкості військовослужбовців.

Цілком очевидним є те, що для військовослужбовців когнітивна стійкість в умовах війни є не менш актуальною ніж фізична витривалість. Наприклад, в одному із закордонних досліджень, яке охопило 19 465 військовослужбовців, було встановлено, що 66% респондентів вважають дезінформацію проблемою для армії загалом, а 33% – проблемою власного підрозділу. Автори також виявили зв'язок сприйняття дезінформації з практиками фактчекінгу, згуртованістю підрозділу та готовністю військовослужбовців, що свідчить про те, що вплив інформаційного середовища може проявлятися не лише на рівні індивідуального сприйняття інформації, а й позначатися на функціонуванні та організаційних характеристиках військового колективу²⁶.

У одному із наших пілотних досліджень щодо особливостей споживання інформації в умовах інформаційної війни було опитано 90 військовослужбовців. Його метою було визначити характерні способи взаємодії військовослужбовців з інформаційними повідомленнями, особливості оцінювання їхньої достовірності, ролі когнітивних та емоційних чинників у формуванні ставлення до інформації, а також суб'єктивного сприйняття впливу інформаційної війни на поведінку людей. Отримані результати свідчать про загалом достатньо виражену орієнтацію військовослужбовців на перевірку інформації. Так, 60% респондентів зазначили, що «завжди» перевіряють інформацію перед тим, як повірити їй або поширити її, ще 29% роблять це «часто». Лише 10% опитаних вдаються до перевірки «іноді», а 1% зазначив, що «ніколи» не перевіряє інформацію. Отже, переважна більшість досліджуваних декларує готовність до верифікації інформаційних повідомлень, що може розглядатися як важлива передумова критичного ставлення до інформації та когнітивної стійкості. Водночас отримані результати відображають саме самооцінку поведінки респондентів і тому не дають підстав автоматично ототожнювати декларовану готовність перевіряти інформацію з фактичною ефективністю її перевірки. Водночас аналіз чинників, які визначають довіру до новин, демонструє складнішу картину. Так, 32% респондентів зазначили, що найбільше довіряють інформації, отриманій лише з офіційного джерела, тоді як для 30% довіра формується під впливом поєднання офіційного джерела та власних переконань. Ще 11% орієнтуються переважно на власні переконання. Таким чином, поряд із орієнтацією на формальну надійність джерела спостерігається помітна роль суб'єктивних когнітивних установок. Це вказує на те, що процес оцінювання інформації не є суто раціональною процедурою перевірки джерела, а може залежати від попередніх уявлень та переконань суб'єкта. Відповідно, навіть за наявності установки на перевірку інформації зберігається ризик вибіркового сприйняття тих відомостей, які узгоджуються з уже сформованою позицією.

²⁶ Firoozmand Duffy F., McDonnell G. P., Auslander M. V. та ін. US Soldiers' Individual and Unit-level Factors Associated with Perceptions of Disinformation in the Military Context. *Military Medicine*. 2023. Vol. 188, Supplement 6. P. 698–708. DOI: 10.1093/milmed/usad322.

Показовими також є результати щодо впливу позиції більшості на власну думку. 43% військовослужбовців відповіли, що не змінювали власної думки під впливом масової позиції, тоді як 21% прямо визнали наявність такого впливу. Для 36% респондентів це питання виявилось складним для однозначної оцінки. Отже, поряд із декларованою автономністю значної частини досліджуваних не можна виключати наявність соціального впливу та тенденції до конформної орієнтації. Водночас значна частка відповіді «важко сказати» потребує обережної інтерпретації та не дозволяє безпосередньо стверджувати про наявність конформізму. Радше цей результат вказує на складність усвідомлення та самооцінки власної залежності від групових інформаційних установок.

Особливого значення для характеристики когнітивного виміру інформаційної стійкості набувають результати щодо емоційного реагування на інформацію про війну. Найчастіше респонденти називали гнів – 71,1%, тривогу – 41,1%, гордість – 28,9% та страх – 15,6%; байдужість зазначили 7,8% опитаних. Отже, інформація про війну переважно викликає емоційно насичені реакції, серед яких домінують негативно забарвлені емоції. Це важливо враховувати з огляду на те, що емоційність інформаційного повідомлення може підвищувати його суб'єктивну значущість і впливати на подальше оцінювання змісту. Таким чином, когнітивна стійкість у військовому інформаційному середовищі має передбачати не відсутність емоційного реагування, що було б нереалістичним в умовах війни, а здатність зберігати критичність та контроль над процесом оцінювання інформації попри сильне емоційне залучення. У цьому контексті важливими є результати щодо сприймання мови ворожнечі та дегуманізації у медіа. 54% респондентів зазначили, що помічають такі прояви «іноді», ще 26% – «часто», тоді як 20% – «рідко». Таким чином, 80% опитаних тією чи іншою мірою стикаються з подібними проявами в інформаційному просторі. Це свідчить про поширеність емоційного та ціннісного контенту, з яким взаємодіють військовослужбовці. У когнітивному аспекті значення цього результату полягає в тому, що систематичне використання категоричних оцінок, дегуманізації та мови ворожнечі може сприяти спрощенню складних соціальних явищ і закріпленню бінарних схем сприймання на кшталт «свій – чужий». Саме тому здатність розпізнавати такі способи конструювання інформаційного повідомлення є важливою складовою інформаційної стійкості.

Реакції на емоційно сильні повідомлення демонструють наявність у більшості респондентів певної установки на самоконтроль. Так, 59% опитаних зазначили, що у випадку отримання емоційно сильних новин перевіряють інформацію, ще 33% читають її, але не поширюють. Лише 3% респондентів зазначили, що поширюють таку інформацію одразу. Таким чином, переважна більшість досліджуваних декларує відсутність імпульсивного поширення емоційно насиченого контенту. Поєднання цього результату з високою часткою респондентів, які загалом перевіряють інформацію, дозволяє говорити про наявність у досліджуваній групі поведінкових передумов інформаційної обережності. Водночас порівняльний аналіз цих даних із високою емоційною залученістю до новин про війну підкреслює важливість здатності зберігати когнітивний контроль саме в ситуаціях емоційного напруження. Важливо також підкреслити, що переважна більшість військовослужбовців усвідомлює

значущість інформаційного чинника у формуванні поведінки людей. Так, 87% респондентів вважають, що інформаційна війна суттєво впливає на поведінку людей, 11% визнають її частковий вплив і лише 2% вважають такий вплив незначним. Це свідчить про високий рівень усвідомлення респондентами інформаційного середовища як чинника, здатного впливати на соціальну поведінку та сприймання подій. Однак, для справедливості, варто підкреслити, що сам факт усвідомлення можливості інформаційного впливу ще не означає автоматичної стійкості до нього, оскільки здатність йому протистояти передбачає не лише знання про існування маніпулятивних технологій, а й практичне вміння розпізнавати їх, оцінювати джерела та зберігати автономність когнітивних висновків.

Додаткові дані щодо інформаційної стійкості військовослужбовців представлені в результатах опитування, проведеного Науково-дослідним центром гуманітарних проблем Збройних Сил України. У межах дослідження оцінювалася, зокрема, суб'єктивна оцінка військовослужбовцями рівня медійної грамотності, що визначалася як сукупність знань і навичок, необхідних для розуміння, аналізу та критичного оцінювання інформації з різних медіаресурсів. Отримані результати демонструють загалом високий рівень самооцінки відповідної компетентності: високий рівень особистої медійної грамотності визначили 68,3% військовослужбовців ЗСУ та 77,4% військовослужбовців Державної спеціальної служби транспорту. Середній рівень зазначили близько чверті військовослужбовців ЗС України та майже п'ята частина представників ДССТ, тоді як недостатнім свій рівень визнали лише 6,4% та 3,4% відповідно.

Важливим є також результат щодо здатності самостійно відрізнити правдиву інформацію від дезінформації та фейків. Так, 88,5% військовослужбовців ЗС України та 90,6% представників ДССТ вважають себе здатними або скоріше здатними здійснювати таке розрізнення. Водночас лише 4,2% та 1,4% відповідно вказали на певну нездатність до цього, а 10,1% військовослужбовців ЗС України та 8,1% представників ДССТ обрали відповідь «важко відповісти». Показовими є наведені у дослідженні відкриті відповіді респондентів, у яких як підстави для оцінювання достовірності інформації називалися перевірка відомостей у різних джерелах, врахування власної компетентності у певній тематиці, здатність виявляти прихований зміст повідомлення та усвідомлення того, що інформація, яка спочатку здається фейковою, не завжди є такою. Ці відповіді демонструють розуміння окремими військовослужбовцями необхідності контекстуальної та джерельної перевірки інформації²⁷.

Разом із тим наведені результати доцільно інтерпретувати з певною методологічною обережністю. Насамперед дослідження фіксує переважно суб'єктивну оцінку респондентами власної медійної компетентності, а не її безпосереднє вимірювання за допомогою завдань, у яких необхідно було б фактично розпізнати достовірну інформацію, дезінформацію або

²⁷ Шевчук О., Капосльоз Г., Лагодзінський В., Степаненко В., Панченко В., Деточка О., Єфімова В., Серафимів І. Рівень сформованості у військовослужбовців Збройних сил України та Державної спеціальної служби транспорту української національної та громадянської ідентичності. Київ: Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України. 2026. 86 с.

маніпулятивний контент. Відповідно, високі показники самооцінки не можуть однозначно свідчити про фактично високий рівень медійної грамотності. Людина може бути переконана у власній здатності розпізнавати фейки, однак це ще не означає, що вона однаково успішно виконуватиме таке завдання в реальній ситуації інформаційної невизначеності, особливо за умов емоційного навантаження, дефіциту часу або впливу значущих для неї переконань.

Це обмеження є особливо важливим для розуміння когнітивного виміру інформаційної стійкості. Здатність суб'єкта декларувати критичне ставлення до інформації та його здатність фактично здійснювати критичне оцінювання не є тотожними характеристиками. Саме тому високі показники самооцінки медійної грамотності доцільно розглядати радше як показник сформованої установки на критичне споживання інформації та усвідомлення значущості відповідної компетентності, ніж як прямий доказ сформованої когнітивної стійкості.

Водночас результати дослідження мають важливе значення у поєднанні з даними проведеного нами анкетування. Якщо у власному дослідженні ми спостерігаємо високу декларовану готовність військовослужбовців перевіряти інформацію, обережно ставитися до емоційно сильних повідомлень та усвідомлювати вплив інформаційної війни, то результати Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України демонструють аналогічну тенденцію на більшій та диференційованій за категоріями особового складу вибірці. Водночас обидва масиви даних переважно характеризують самосприйняття інформаційної компетентності, що актуалізує необхідність доповнення самооцінкових методів об'єктивними показниками когнітивної стійкості.

Особливо перспективним у цьому контексті є перехід від питання «чи вважає військовослужбовець себе здатним розпізнати дезінформацію?» до питання «як саме він діє в ситуації, коли достовірність інформації неможливо встановити однозначно?». Саме другий тип завдань дозволяє оцінити не лише медійну обізнаність, а й когнітивні механізми інформаційної стійкості: здатність витримувати невизначеність, співвідносити суперечливі джерела, відкладати передчасний висновок, розрізняти факт та інтерпретацію, виявляти власні когнітивні упередження та коригувати попередню позицію відповідно до нових доказів.

Особливий інтерес для дослідження когнітивного виміру інформаційної стійкості становлять взаємозв'язки професійної життестійкості з показниками майндфулнес. Показник «Спостереження» має позитивні кореляції з професійною включеністю ($r = ,36$), професійним контролем ($r = ,29$), прийняттям виклику ($r = ,23$), емоційним ($r = ,26$), мотиваційним ($r = ,28$), соціальним ($r = ,20$) та власне професійним ($r = ,29$) компонентами професійної життестійкості. Це може свідчити про те, що здатність помічати та фіксувати власний внутрішній і зовнішній досвід пов'язана із загальною здатністю військовослужбовця зберігати професійну стійкість.

Більш виражені взаємозв'язки виявлено за показником «Опис». Він позитивно корелює з професійною включеністю ($r = ,46$), контролем ($r = ,45$), прийняттям виклику ($r = ,51$), емоційним ($r = ,40$), мотиваційним ($r = ,59$) та соціальним ($r = ,55$) компонентами професійної життестійкості. Із загальним

рівнем професійної життєстійкості коефіцієнт становить ($r = ,35$). Особливої уваги заслуговують зв'язки показника «Опис» із мотиваційним та соціальним компонентами, що може вказувати на значення здатності вербалізувати й структурувати власний досвід для підтримання професійної мотивації та соціального функціонування. Показник «Усвідомлена дія» демонструє слабкі, але статистично значущі позитивні зв'язки з професійною включеністю ($r = ,22$), контролем ($r = ,21$), прийняттям виклику ($r = ,21$), емоційним ($r = ,27$), мотиваційним ($r = ,27$) та соціальним ($r = ,33$) компонентами. Водночас із загальним рівнем професійної життєстійкості зв'язок практично відсутній. Отже, можемо припустити, що усвідомлена дія в цій вибірці більше пов'язана з окремими функціональними складовими життєстійкості, ніж з її інтегральним показником.

Показник «Нереагування» має переважно позитивні зв'язки з професійною життєстійкістю: із професійною включеністю ($r = ,27$), прийняттям виклику ($r = ,32$), мотиваційним компонентом ($r = ,30$), соціальним ($r = ,28$), професійним компонентом ($r = ,25$). Найбільш вираженим серед них є зв'язок із прийняттям виклику ($r = ,32$), що дозволяє припустити взаємозв'язок здатності не реагувати автоматично на внутрішній досвід із готовністю сприймати складні професійні обставини як ситуації, що потребують адаптивного реагування.

Найбільш значущим для когнітивного виміру є показник когнітивної гнучкості. Особливої уваги заслуговують результати щодо показника «Альтернативи», який у використаній методиці характеризує здатність бачити різні способи вирішення ситуації та генерувати альтернативні способи її розуміння. Саме цей показник демонструє статистично значущі позитивні кореляції з усіма основними компонентами професійної життєстійкості. Зокрема, із професійною включеністю коефіцієнт становить ($r = ,50$), із професійним контролем ($r = ,48$), із прийняттям виклику ($r = ,54$), з емоційним компонентом ($r = ,44$), мотиваційним ($r = ,57$), соціальним ($r = ,57$), а з загальним рівнем професійного компоненту ($r = ,37$).

Таким чином, чим більшою є здатність військовослужбовця розглядати альтернативи та гнучко перебудовувати спосіб осмислення ситуації, тим вищими є показники його професійної включеності, контролю, готовності приймати виклики, а також мотиваційної та соціальної складових професійної життєстійкості. Найвищі коефіцієнти зафіксовано саме із мотиваційним і соціальним компонентами ($r = ,57$) та прийняттям виклику ($r = ,54$).

Цей результат є особливо важливим у контексті дослідження когнітивної стійкості військовослужбовців, оскільки дозволяє припустити, що збереження здатності розглядати ситуацію з різних перспектив може виступати одним із психологічних ресурсів адаптивного функціонування в умовах професійної невизначеності та високого навантаження. Показник «Контроль» також демонструє позитивні зв'язки з професійною життєстійкістю. Встановлено кореляції з професійною включеністю ($r = ,29$), професійним контролем ($r = ,32$), прийняттям виклику ($r = ,32$), емоційним ($r = ,40$), мотиваційним ($r = ,37$) та соціальним ($r = ,41$) компонентами.

Важливими є також взаємозв'язки між самими когнітивними показниками. Зокрема, «Опис» позитивно пов'язаний із «Усвідомленою дією» ($r = ,49$),

«Альтернативами» ($r = ,63$) та «Контролем» ($r = ,63$). «Усвідомлена дія» має сильний позитивний зв'язок із «Контролем» ($r = ,72$), а «Неосудливість до внутрішнього досвіду» – з «Усвідомленою дією» ($r = ,62$). Показник «Спостереження» пов'язаний із «Нереагуванням» ($r = ,55$), а «Нереагування» з «Альтернативами» ($r = ,37$). Отже, отримані дані свідчать про взаємопов'язаність процесів спостереження за досвідом, його усвідомлення й опису, регуляції реакцій та здатності розглядати альтернативи. При цьому найбільш виражені зв'язки з професійною життєстійкістю демонструють саме показники, пов'язані з активною когнітивною обробкою та гнучкою організацією досвіду.

До слова, дослідження показало, що кількість років отриманого бойового досвіду, починаючи з 2022 року, практично не пов'язана з більшістю досліджуваних показників. Значущим виявився лише слабкий негативний зв'язок із показником «Неосудливість до внутрішнього досвіду» ($r = -,20$). Водночас відсутність значущих кореляцій бойового досвіду з більшістю показників професійної життєстійкості та когнітивних характеристик не дозволяє говорити про прямий лінійний зв'язок між тривалістю бойового досвіду та рівнем досліджуваних психологічних ресурсів. Окремо слід підкреслити, що нами не виявлено жодних зазначити відсутність статистично значущих кореляцій схильності до теорій змов як із професійною життєстійкістю, так і з показниками майднфулнес та когнітивної гнучкості. Отже, в межах цієї вибірки схильність до конспірологічних пояснень не демонструє простого лінійного зв'язку з досліджуваними характеристиками.

Найбільш значущим результатом кореляційного аналізу є виявлення стійких позитивних взаємозв'язків когнітивної гнучкості з основними компонентами професійної життєстійкості військовослужбовців. Здатність розглядати альтернативні способи інтерпретації та розв'язання ситуацій позитивно пов'язана з професійною включеністю, контролем, прийняттям виклику, емоційним, мотиваційним і соціальним компонентами професійної життєстійкості. Це дозволяє розглядати когнітивну гнучкість як один із потенційних ресурсів стійкого функціонування військовослужбовця в складних, невизначених та інформаційно насичених умовах.

Для визначення предикторів когнітивної флексибельності військовослужбовців було також використано множинний регресійний аналіз. До слова, шкала «Альтернативи» характеризує здатність особистості розглядати проблемну або неоднозначну ситуацію з різних позицій, знаходити альтернативні способи її інтерпретації та бачити декілька можливих варіантів розв'язання проблеми. У контексті когнітивної стійкості військовослужбовців високий рівень здатності до пошуку альтернатив можна розглядати як потенційний ресурс протидії однобічному сприйманню інформації, категоричним судженням та некритичному прийняттю готових пояснювальних схем. Водночас важливим є те, що когнітивна гнучкість не є показником критичності, адже здатність бачити альтернативу створює когнітивну можливість для перевірки та переосмислення інформації, але сама по собі вона не означає її критичного аналізу. Шкала ж контролю характеризує суб'єктивне відчуття здатності контролювати складні або проблемні ситуації, знаходити способи впливу на них та зберігати відчуття керованості власними діями. У

структурі когнітивної стійкості цей компонент може бути пов'язаний із здатністю не сприймати складну ситуацію як абсолютно неконтрольовану та зберігати активну позицію щодо пошуку способів її подолання. Отже, виявлена регресійна модель, у якій шкала альтернативи розглядалася як залежна, виявилася статистично значущою. Сукупність включених до моделі предикторів пояснює 41,1% варіативності показника «Альтернативи», а після корекції на кількість предикторів – 39,3%. Це свідчить про достатньо виражену пояснювальну здатність моделі. Найбільш вагомим предиктором показника «Альтернативи» виявився показник «Опис» ($\beta = 0,537$; $p < 0,001$). Таким чином, вищий рівень здатності диференційовано описувати власний досвід і ситуацію статистично значуще пов'язаний із більшою здатністю розглядати альтернативні варіанти. Саме цей показник має найбільший стандартизований регресійний коефіцієнт серед включених до моделі предикторів. Водночас показники «Спостереження» ($\beta = 0,146$; $p = 0,118$) та «Усвідомлена дія» ($\beta = 0,113$; $p = 0,276$) не продемонстрували статистично значущого унікального внеску в прогнозування показника «Альтернативи». Отже, хоча вони можуть бути пов'язані з альтернативністю на рівні загальних кореляцій, у межах представленої регресійної моделі їхній самостійний внесок не підтверджено. Отримані результати дозволяють припустити, що здатність військовослужбовця до диференційованого опису власного досвіду може виступати одним із когнітивних ресурсів, пов'язаних із формуванням альтернативності мислення. Така здатність передбачає можливість не обмежуватися першою доступною інтерпретацією ситуації, а розглядати декілька можливих способів її розуміння та варіантів подальшої дії. В умовах професійної діяльності військовослужбовця це може відігравати особливу роль, оскільки функціонування в умовах невизначеності вимагає відмови від надмірно однозначної інтерпретації ситуації та збереження когнітивної гнучкості.

Висновок до розділу

Проведений аналіз емпіричних досліджень когнітивної стійкості військовослужбовців дає підстави розглядати її як комплексну психологічну характеристику, що забезпечує збереження автономності сприймання, оцінювання та інтерпретації інформації в умовах невизначеності, інформаційного перевантаження та цілеспрямованого впливу. Дослідження, проведені на різних вибірках військовослужбовців, засвідчують, що інформаційне середовище може впливати не лише на індивідуальні оцінки та ставлення до інформації, а й на функціонування військового колективу, його згуртованість і готовність.

Результати розглянутих досліджень показують, що інформаційна стійкість не може бути зведена лише до поінформованості про існування дезінформації або суб'єктивної готовності перевіряти повідомлення. Вона передбачає комплексне функціонування когнітивної системи: оцінювання надійності джерел, розрізнення фактів та їхніх інтерпретацій, усвідомлення власних когнітивних установок, регуляцію емоційного впливу інформації, здатність витримувати невизначеність, співвідносити суперечливі повідомлення та коригувати попередні висновки відповідно до нових доказів.

Важливим результатом аналізу є розмежування декларованої інформаційної компетентності та реальної когнітивної стійкості. Висока готовність військовослужбовців перевіряти інформацію та усвідомлення впливу інформаційної війни свідчать про сформовану установку на критичне споживання інформації, проте самі по собі не дозволяють робити висновок про здатність ефективно протистояти когнітивному впливу. Це актуалізує необхідність дослідження не лише того, що військовослужбовець знає про інформаційні маніпуляції, а й того, як він мислить і приймає рішення в ситуації суперечливої, неповної або емоційно насиченої інформації. Здатність розглядати ситуацію з різних точок зору, продукувати альтернативні пояснення та не обмежуватися першою доступною інтерпретацією створює психологічне підґрунтя для протидії категоричності, поляризації та некритичному прийняттю готових пояснювальних схем. Однак, все-таки когнітивну гнучкість не слід ототожнювати з критичним мисленням: вона створює можливість для перевірки та переосмислення інформації, але не гарантує її критичного аналізу.

Отримані у власному дослідженні результати додатково підтверджують значущість цього ресурсу. Виявлено стійкі позитивні взаємозв'язки когнітивної гнучкості з основними компонентами професійної життєстійкості військовослужбовців – професійною включеністю, контролем, прийняттям виклику, а також емоційним, мотиваційним і соціальним компонентами. Це дозволяє розглядати здатність до альтернативного бачення ситуації не як ізольовану когнітивну характеристику, а як компонент ширшої системи психологічних ресурсів, пов'язаних зі стійким функціонуванням військовослужбовця. Аналіз сучасних емпіричних даних актуалізує необхідність переходу від вивчення окремих проявів інформаційної поведінки до комплексного дослідження психологічних ресурсів, які забезпечують когнітивну стійкість військовослужбовця.

ВИСНОВКИ

Проведений теоретичний та емпіричний аналіз дозволяє розглядати інформаційну стійкість військовослужбовця як комплексну психологічну характеристику, що забезпечує збереження автономності сприймання, осмислення та оцінювання інформації в умовах її надлишку, суперечливості, емоційної насиченості та цілеспрямованого маніпулятивного впливу. Сучасне інформаційне середовище характеризується переходом від впливу переважно на доступність інформації до впливу на способи її інтерпретації, когнітивні фрейми, цінності, установки та процедури прийняття рішень. У цьому контексті інформаційна, смислова та когнітивна війни можуть розглядатися як взаємопов'язані, але різні за глибиною рівні впливу на суб'єкта.

Теоретичний аналіз показав, що когнітивний вимір сучасної війни передбачає боротьбу не лише за зміст інформації, а й за здатність людини самостійно її осмислювати, співвідносити різні джерела, виявляти суперечності, переглядати попередні висновки та приймати рішення без некритичного прийняття нав'язаних інтерпретацій. Саме тому когнітивна стійкість є важливою складовою інформаційної стійкості та може розглядатися як її психологічний механізм. У підходах НАТО цей аспект пов'язується із необхідністю збереження

когнітивного потенціалу, здатності до ефективного прийняття рішень та протидії впливам, спрямованим на порушення когнітивних процесів.

Аналіз емпіричних досліджень засвідчив, що інформаційна стійкість військовослужбовців не може бути зведена до медіаграмотності, знання ознак фейкової інформації або готовності перевіряти джерела. Вона має комплексний характер і передбачає взаємодію когнітивних, емоційних, поведінкових та соціальних ресурсів. Особливого значення має здатність зберігати когнітивний контроль в умовах інформаційної невизначеності та емоційного напруження, усвідомлювати особистісні настанови, протистояти автоматичному прийняттю інформації та підтримувати автономність власних висновків. При цьому саме усвідомлення можливості інформаційного впливу не є достатньою умовою стійкості: знання про маніпуляції має доповнюватися практичною здатністю протистояти їм.

Результати власного емпіричного дослідження дозволили конкретизувати психологічні ресурси, пов'язані з когнітивним виміром інформаційної стійкості військовослужбовців. Найбільш виразним результатом стало виявлення позитивних взаємозв'язків когнітивної гнучкості з основними компонентами професійної життєстійкості, зокрема з професійною включеністю, контролем, прийняттям виклику, а також емоційним, мотиваційним і соціальним компонентами. Це дає підстави розглядати когнітивну гнучкість як важливий потенційний ресурс адаптивного функціонування військовослужбовця в складних, невизначених та інформаційно насичених умовах.

Водночас результати показали, що когнітивна гнучкість не є тотожною критичному мисленню. Здатність бачити альтернативи створює можливість для перевірки, порівняння та переосмислення інформації, але сама по собі не гарантує критичного оцінювання її змісту. Важливим доповненням до цього ресурсу виступає когнітивний контроль, який забезпечує збереження активної позиції суб'єкта та здатності шукати способи впливу на складну ситуацію. Регресійний аналіз додатково показав, що здатність диференційовано описувати власний досвід і ситуацію є вагомим предиктором здатності розглядати альтернативні варіанти. Отримані результати також засвідчили відсутність простих лінійних зв'язків між бойовим досвідом та більшістю досліджуваних психологічних характеристик, що не дозволяє розглядати сам факт або тривалість бойового досвіду як універсальний предиктор рівня когнітивних ресурсів військовослужбовця без більш глибокого дослідження цієї тематики.

Узагальнення теоретичних та емпіричних результатів дозволяє запропонувати розуміння інформаційної стійкості військовослужбовця швидше як системи психологічних ресурсів, що забезпечують збереження когнітивної автономності в умовах інформаційного впливу. Її когнітивний компонент передбачає здатність зберігати гнучкість мислення, розглядати альтернативні інтерпретації, здійснювати когнітивний контроль, усвідомлювати власні установки та підтримувати здатність до самостійного формування висновків. Емоційний компонент пов'язаний із можливістю регулювати вплив емоційного напруження на оцінювання інформації, а професійно-особистісний – із включеністю, відчуттям контролю, готовністю приймати виклики та збереженням активної позиції в складних умовах.

Отже, на підставі викладеного, когнітивна стійкість може розглядатися як один із центральних психологічних механізмів інформаційної стійкості військовослужбовця, оскільки саме вона визначає здатність не лише отримувати та перевіряти інформацію, а й зберігати автономність процесу її осмислення. У практичному вимірі це означає, що розвиток інформаційної стійкості військовослужбовців має передбачати не тільки навчання медіаграмотності та кібергігєни, а й розвиток когнітивної гнучкості, навичок усвідомлення власних когнітивних та емоційних реакцій, здатності працювати з альтернативними поясненнями, витримувати інформаційну невизначеність і здійснювати контроль власних інформаційних рішень.

Нарешті, така система ресурсів має значення не лише для виконання військовослужбовцем професійних завдань, а й для його подальшої соціальної реінтеграції. Здатність самостійно оцінювати інформацію, толерантно ставитися до інших точок зору, переглядати особисті інтерпретації та зберігати контроль над прийняттям рішень створює психологічне підґрунтя для ефективного повернення до ширшого соціального середовища. Отже, інформаційна стійкість може розглядатися не лише як засіб протидії сучасним інформаційним і когнітивним впливам, а і як ресурс збереження психологічної автономності, адаптивності та соціального функціонування військовослужбовця в процесі реінтеграції.

АНОТАЦІЯ

У розділі здійснено теоретичний та емпіричний аналіз інформаційної стійкості військовослужбовців як психологічного ресурсу ефективного функціонування в умовах сучасного інформаційно-когнітивного протистояння та подальшої соціальної реінтеграції. Розглянуто трансформацію сучасного інформаційного середовища та специфіку інформаційної, смислової і когнітивної війни як взаємопов'язаних, але різних за глибиною форм впливу на сприймання, інтерпретацію та оцінювання реальності. Проаналізовано когнітивний вимір інформаційної стійкості та його зв'язок зі здатністю зберігати автономність мислення, критично оцінювати інформацію, витримувати невизначеність, розглядати альтернативні інтерпретації та контролювати власні інформаційні рішення.

На основі аналізу сучасних емпіричних досліджень обґрунтовано доцільність розгляду когнітивної стійкості військовослужбовців як комплексного феномену, пов'язаного не лише з медіаграмотністю та фактчекінгом, а й із ширшою системою психологічних ресурсів. Показано значення когнітивної гнучкості, здатності до пошуку альтернатив, усвідомленості та професійної життєстійкості у забезпеченні стійкого функціонування військовослужбовця в умовах інформаційного перевантаження, суперечливості та цілеспрямованого впливу.

Представлено результати емпіричного дослідження взаємозв'язків між показниками когнітивної гнучкості та компонентами професійної життєстійкості військовослужбовців. Виявлено позитивні взаємозв'язки здатності до альтернативного бачення ситуацій із професійною включеністю, контролем, прийняттям виклику, а також емоційним, мотиваційним і соціальним

компонентами професійної життєстійкості. Додатково визначено потенційні предиктори когнітивної гнучкості за допомогою множинного регресійного аналізу.

Отримані результати дають підстави розглядати інформаційну стійкість як комплексну характеристику, що підтримує когнітивну автономність, адаптивність та ефективне соціальне функціонування військовослужбовця, а розвиток її когнітивного компонента як перспективний напрям психологічного забезпечення професійної діяльності та соціальної реінтеграції військовослужбовців.

Ключові слова: інформаційна стійкість; когнітивна стійкість; когнітивна гнучкість; когнітивна війна; інформаційна війна; смислова війна; інформаційне середовище; військовослужбовці; професійна життєстійкість; усвідомленість; соціальна реінтеграція.

Література

1. Балабушка Є., Свідерська О., Аношин М., Савічев А. Протидія ворожій пропаганді як складова психологічної безпеки військовослужбовців. Наукові перспективи № 5(71) 2026 . С. 2112 – 2122. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-5\(71\)-2112-2122](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-5(71)-2112-2122)
2. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція / пер. з фр. В. Ховхун. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. 230 с.
3. Була С., Свідерська О. Соціальні мережі як інструмент політичної маніпуляції. Політикус.2020. Вип. 4. С. 21–25.
4. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства / пер. з англ. Е. Ганищ, А. Волкова ; ред. В. Лях. Київ : Видавництво «Ваклер», 2007. 304 с. ISBN 966-543-116-1.
5. Парахонський Б., Яворська Г. Породження війни з безсилля миру: смислова логіка війни. URL: <https://niss.gov.ua/en/node/4660> (дата звернення: 05.08.2026).
6. Свідерська О. Труднощі інституційного регулювання цифровими ризиками у транзитному суспільстві. Вісник Львівського університету. Сер.: Філософсько-політологічні студії, 2020. Вип. 31. С. 189–195.
7. Свідерська О. Цифрова пропаганда та ризики інформаційної безпеки у контексті російсько-української війни. Політикус. 2022. Вип. 2. С. 60–65.
8. Фуко М. Археологія знання / пер. з фр. В. Шовкун. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи». 2003. 326 с.
9. Шевчук О., Капосльоз Г., Лагодзінський В., Степаненко В., Панченко В., Деточка О., Єфімова В., Серафимов І. Рівень сформованості у військовослужбовців Збройних сил України та Державної спеціальної служби транспорту української національної та громадянської ідентичності. Київ: Науково–дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України. 2026. 86 с.
10. Beck U. World Risk Society. Cambridge : Polity Press, 1999. 184 p.
11. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting. New York : Basic Books, 1973. 507 p.
12. Boukes M., Hameleers M. Fighting lies with facts or humor: Comparing the effectiveness of satirical and regular fact-checks in response to misinformation and

disinformation. Communication Monographs. 2023. Vol. 90, № 1. P. 69–91. DOI: 10.1080/03637751.2022.2097284

13. Dijk J. van. The Network Society. 4th ed. London : SAGE Publications, 2020. 384 p. ISBN 978-1-5264-9818-2.

14. Firoozmand Duffy F., McDonnell G. P., Auslander M. V. та ін. US Soldiers' Individual and Unit-level Factors Associated with Perceptions of Disinformation in the Military Context. Military Medicine. 2023. Vol. 188, Supplement 6. P. 698–708. DOI: 10.1093/milmed/usad322.

15. Gilbert D. How mental systems believe”. American Psychologist. Vol. 46. Pp. 107-119.

16. Gomez Rodriguez M., Gummadi K., Schölkopf B. Quantifying information overload in social media and its impact on social contagions. Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media. 2014. Vol. 8, No. 1. P. 170–179. DOI: 10.1609/icwsm.v8i1.14549

17. Keegan, J. History of Warfare, 1st Vintage Books edition, New York: Vintage Books, 1994, 432 c.

18. Lyotard J.-F. The Postmodern Condition: A Report on Knowledge. Manchester : Manchester University Press, 1984.

19. NATO Allied Command Transformation. Cognitive Warfare [Електронний ресурс]. URL: <https://www.act.nato.int/article/cognitive-warfare/> (дата звернення: 05.08.2026).

20. Weaver K. Inferring the Popularity of an Opinion From Its Familiarity : A Repetitive Voice Can Sound Like a Chorus. Journal of personality and social psychology. 2007. Vol. 92. No. 5. Pp. 821-833.

21. Wodak R. Entering the ‘post-shame era’: the rise of illiberal democracy, populism and neo-authoritarian. Global Discourse An interdisciplinary journal of current affairs Volume 9: Issue 1 2019. 195–213.

22. Zollo F., Quattrocioni W. Misinformation spreading on Facebook. Complex Spreading Phenomena in Social Systems: Influence and Contagion in Real-World Social Networks. Cham : Springer, 2018. P. 177–196. DOI: 10.1007/978-3-319-77332-2_10.

Information about the author:

Sviderska Olha Ivanivna,

Candidate of Political Sciences,

Professor at the Department of Military Political Science,

Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv

81, Yulii Zdanovskoi St., Kyiv, 03680, Ukraine